

הלכות ראש-החדש סימן תכו

- (ה) *אָלָא (ג) *במוצאי־שבת פֿשהוא מְבִשֵּׁם וּבְגָדָיו נְאִים: הגה וְדוֹקָא אַם ליל מוצאי־שבת הוא קָדָם (ג) י' בחדש, אַז ממתניין עד מוצאי־שבת, (ו) אָכַל אַם הוא אחר־כֵּן אין ממתניין עד מוצאי־שבת, שְׁמָא יְהִי שְׁנֵי לילות או שלשה או ארבעה עֲנָנִים וְלֹא יֵרָאוּ הַלְבָנָה וְיַעֲבֹר הַזֶּמֶן. וכשמוקדשין אותה בחל יש לְבַשׁ (ז) בְּגָדִים נְאִים (ח"ה סימן לה). אין מקדשין הַלְבָנָה
- (ח) *קָדָם תְּשַׁעָה בָּאֵב *וְלֹא (ט) קָדָם יוֹם־הַכַּפּוּרִים (מהרי"ל), ובמוצאי יוֹם־הַכַּפּוּרִים מקדשין אותה דָּאָז שוֹרֵין בְּשִׁמְחָה,

שְׁעָרֵי תְּשׁוּבָה

בְּאֵר הַיֵּטֵב

ומשמע פְּשׁוּדָע שֶׁתִּפְסַה תִּכְף לֹא יִתְחַיל לְכַרְךָ, מ"א. ועין בתשובת דבר שמואל סימן רמב שכתב דהרואה לַבְּנָה מִתּוֹךְ אֲסַפְקָרְיָא או מִרְאָה שֶׁל זְכוּכִית שְׂאִין לְכַרְךָ עֵלֶיָה, ע"ש בארְךָ. מה שְׂאִין הַנְּשִׂים נוֹהֲגִים לְקַדֵּשׁ הַלְבָנָה אַע"ג דְּהֵן מְקַדְּמוֹת בְּמַעַ"ע שְׁהוּ"ג, מִפְּנֵי שֶׁהֵם גְּרָמֵה פְּנֵם הַלְבָנָה, מ"א בְּשֵׁם אַע"ג שְׂלִי"ה, ע"ש עוֹד טַעַם אַחַר בְּשׁוֹבֵת־יַעֲקֹב ח"ב סִימָן יא. סוּמָא חִיב לְקַדֵּשׁ הַלְבָנָה, רש"י בְּתַשְׁבּוּחַ, מ"א. בְּחֻדֶשׁ אֲחֵד אַרְבַּע שָׁלָא נִרְאִית הַלְבָנָה וְלֹא קִדְּשׁוּ הַלְבָנָה בְּאוֹתוֹ חֻדֶשׁ וְגַרְר רַב אַחַד טַעֲנִית עַל זֶה, וְהָיוּ לוֹ עַל מַה לְסַמְךָ, שְׁבוֹת־יַעֲקֹב ח"ב סִימָן י. וְעִינֵן סִימָן תַּקַּפּ ס"ק ט: (ג) בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת. פְּתַח הַפְּגִיר: לְשִׁמְקֻדְשֵׁין הַלְבָנָה בְּמוֹשׁ תְּהִיָה הַצְּלָחָה, וְכִשְׁתַּחֲפֹסֶה וְלֹא תוֹכַל לְכַרְךָ, אוֹתוֹ תַּחֲדָשׁ לֹא יִהְיֶה מְצֻלָּה, דוּקָא וְתַשְׁבּוּחַ, מ"א. וְעַשִׂית ב"ח סִימָן פ: (ג) י' בְּחֻדֶשׁ. וְהִנֵּהוּ שִׁשְׁאָרוֹ עוֹד ה' לילות עַד חֲצִי כ"ט י"ב

בְּאוֹר הַלְבָנָה

מִשְׁנֵה בְּרוּיָה

בהג"ה. וְכַתֵּב בְּסִפְרֵי מִגִּיד־מִיִּשְׂרָאֵל: סִימָן זֶה יִהְיֶה בְּיָדְךָ, בְּחֻדֶשׁ שֶׁתִּכְרַכּוּ בְּרַכְתּוֹ הַלְבָנָה בְּמוֹצָאֵי־שַׁבָּת תִּמְצָאוּ הַצְּלָחָה, וְכִשְׁתַּחֲפֹסֶה וְתַתְּעַלֵּם וְלֹא יוֹכַלּוּ לְכַרְךָ, אוֹתוֹ תַּחֲדָשׁ לֹא יִהְיֶה מְצֻלָּה, חֵס וְשִׁלוֹם: (ה) אָלָא בְּמוֹצָאֵי־שַׁבָּת. והוא הדין (ו) בְּמוֹצָאֵי יוֹם־טוֹבֹת: (ו) אָכַל אַם הוּא אַחֲר־כֵּן. רֹצֵה לומר, שְׁלִיל מוצאי־שַׁבָּת (ו) הוּא ליל י"א, אִין להמתין, דְּשִׁמְא תַּחֲפֹסֶה בְּעֵבִים אַז גַּם בְּאַרְבַּע לילות שֶׁאֲחֲרֵיכֶן. וְלִפִּי מַה שֶׁכָּתַב בְּסַעֲרֵי ג בהג"ה, צִרְיָךְ לְחֻשְׁב אַם יִשְׁאָרוֹ עוֹד מְחַשֶּׂה לילות עַד חֲצִי כ"ט יום י"ב שְׁעוֹת בְּרַכְתּוֹ נִשְׂיָג' תַּלְקִים מִמּוֹלְדֵי: (ז) בְּגָדִים נְאִים. וְעַשׂוּ (ז) אִין נוֹהֲגִין לְדַרְדֹּק בְּזֶה: (ח) קָדָם תְּשַׁעָה בָּאֵב. וְדַרְוִיין בְּאַבְלוֹת: (ט) קָדָם יוֹם־הַכַּפּוּרִים. דְּגַם־כֵּן מְאִימִין מִכַּח

במשנה או בתוך הינה לבשל, בחדוש הלבנה לוקה, וכמה מלאכות צריך שמינה שלא לצשות בעת שהלבנה מתחשפת, ע"ש, והביאו הכרי"ם. ועין בה"ט בשם דבר שמואל, ע"ש שכתב מקביו שאין זה נה רק להתחלה יש לחש לספק שמא מתוך הציאות האספקלריא מזהיר בו דמות לבנה, אך אם אנשים מבחין וראים הלבנה צמורה ומעידים לו עליו, שפיר מקבין פיו שזריחת הלבנה נקרת לכל באותו זמן, ומי"ש הנרש"ל דגם סומא וברך, ע"ש. ועין בשו"ת שבת-יעקב ח"א סימן קכו וענין לראות בתצפיה ע"י במיעינים שקורין פריל"י, שהביא שם דבר הרב"ש וכתב דאין ראה מהמיה דר"ה דמירי שלא ראה אותה בעיני הנקיע, אכל היראה דרך עששית לרקיע ורואה הלבנה הוי רואה ממש ומקבין, ואולי הרבי"ש מירי שלא ראה רק תוך האספקלריא או מזכוכית ולא בעיני הנקיע ממש. ולענין דבאי דבמיה מירי, שזו יש שכתב לומר ששם הוא עגול צב לכן, אכל בשואה דרך חלון לרקיע ורואה צורה הלבנה נקיעה דרך הזכוכית ליקא למטעי כלל. ונראה ששם דמי

מכרכין עד שיראה השלכת ושמשפ לאורה, ודוקא ברבת מאורי האש, אכל ברבת הלבנה נראה לי ידכול שפיר לברך, אך שאמרו גס"פן בה' עד שאותו לאורו, מכל מקום לא אקרו שהיא ראה לאורה, אלא שהעולם אורו לאורה, כי ברבה זו על בריאת עולמו וחדושו קאי, ודומה לסומא שכולו לברך יוצר המאורות, עד כאן לשון רש"ל. הרי דהוא גס"פן סוכר דביעין שהעולם יאותו לאורו, וממילא אם נתפסה בעינים הרי אין נהנין לאורה, הרי דנש"ל מודה לדינו של הנדב"ר. אכל הנדב"ר ראה לכאורה דאינו מודה לדינו של רש"ל לענין סומא וסוכר כמהר"ק"ש, שזה לשונו בתשובתו: הן, אין מכרכין על האור עד שאותו לאורו, וכמה, אמר עגל עד שפירי וכו', ולענין ברבת הלבנה נמי אין מה הטפס הוא דק וכו' וכו' והוא הדין לענין נכר, ואם תאמר הלא על מנהגו של עולם הוא מקבין, ואפילו כשלא ינהה מאורה מה בכך, הא לימא, דהא אמר רב: והנה הירואה לבנה בחדישה וכו', ומה גרסינן במסכת סופרים: אין מכרכין על הירח אלא וכו' ותולה עיניו כנגדה וכו', הרי בהר"ק שצריך להביא בה"ט, עד כאן לשונו, עין שם, מכל זך לענין סומא דיותר טוב שלא יברך בעצמו, ויבשר לאחר שיוציאנו בברכה"ה (14) אשר במאמרנו ברא שחקים וישארי האמירות שאומרים בעת קדוש הלבנה יכול לומר בעצמו: * אלא וכו'. דע, ומדינא מטר לקדש אפלו ביחיד, כמו שכתב הפרי חדש, וכל שכן דלא בעי עשירה, אלא דלכתחלה מזהיר לעשותה כרב עם"ה, כי רבכ"עם הדת מלך, ולהכי אם יודע שיוזמן לו לברך בעשנה לאחר אונה ימים, עד ליל עשירי צריך להמתין ויותר לא (18), וכמו שכתב בהג"ה לענין מוצאי־שבת, פן כתב בספר אשל-אברהם (19). ולפי מה שהוכיח הח"י-אדם בכלל סח דבשלושה נמי נקרא 'רב'ב'עם"ה, אין צריך לשבול עשנה להמתין עד ליל י', ובפרט בתוך בימי העשנים: * במוצאי־שבת. ודעת הב"ח שלא להחמיר המצהר עד מוצאי־שבת, אלא אחר שברו עליה שלשה ימים מהמולד מקדשין, וכן כתב במעשה-ירב (המסד על נהגת הגר"א). ועין בסוף הסימן: * קדם תשעה באב. וכתב הפג"א אברהם: והוא הדין באכל שאין לו לקדש בו ימי אכלו, ומס"ס, דאם לא ישלים אבולתו עד י' בחדש לא ימתין עד ליל י"א ויקדש בימי אכלו, עד כאן לשונו. ודבריו קשים מאד להתיר לקדש בימי אבולתו משום חששא בעלמא שמא יהי ה' לילות מקסים בעינים, והרי במוצאי תשעה באב אין מקדשים וממתנים עד ליל שלא-תקריה שהיא ליל י"א ולא חושנין לה' לילות מקסים בעינים, וביותר לפי מה שפסקנו במשנה ברוינה בשם הדר"מ משה: אם חל ביום ה' ממתניין עד מוצאי־שבת שהוא ליל י"ב, אלקא דמשום מלמא פל-דהו, כעין קדוש במוצאי תשעה באב דאין בזה שום חששא שהרי כבר נפסק האבולת אלא דאינו פל-כך בשמחה, לא חושנין לשמא לא יכול לקדש אחר-כך, וכל שכן באכל שאסור בשמחה, שבתאי אין צריך לחש שמא לא יכול אחר-כך לקדש? ואפשר דהפג"א אברהם כתב זה לפי מה שהביא אחר-כך בסעף-קטן ו דגם במוצאי תשעה באב יש לקדש, עין שם, אכל גם זה קשה: תדא, דהפג"א אברהם לא הכריע שם פן אלא כתב דמשום זה אפשר על-פל-פנים להקל בחדו המתענה לקדש עם העבור, עין שם; ועוד, דבאמת אין ענין להסם, דאפילו לפי מסקנת האחרונים שם להחליט שצריך לקדש במוצאי תשעה באב ולא להמתין עד ימים שאחר-כך, מכל מקום שפיר מודו באכל שצריך להמתין עד פלות ימי אכלו, ושאינה הם דאין שום חששא שהרי כבר נפסק האכל, אכל בימי האבולת, ובפרט באבולת יחיד דחמירי, בודאי אין לו לקדש בימי אבולתו כל שיש שהות עוד עד חצי חדש, וכן משמע מלשון מהר"ל בהלכות תשעה באב שכתב: במוצאי שבת-חזון לא היה מהר"ל מקדש הלבנה ואחר עד מוצאי שבת-חזון, ונהיב טעמא, מאחר דחזשב לדין פלות פני השכינה ואין מקבלין אותה אלא מתוך שמחה, והאינא אסורין בשמחה, עד כאן לשונו, ופשוט דאבולת יחיד לא גרע על-פל-פנים, ואדרבה מטבר דאפלו לפי מה שכתב בדר"מ משה, דכל זה באם היה תשעה באב ביום ה' אכל אם היה ביום ג' אין לו להמתין עד מוצאי־שבת, עין שם, פל זה הסם דכבר נפסק אבולת, אכל בענינו גס הדר"מ משה מודי דאפלו לא ישאר בולות ימי אבולת רק לילה אחת, יש לו להמתין עד פלות ימי אבולתו ולא חושנין לשמא לא יוכל לקדש פלילה האחרונה, וכן מבאר באמת בתשובת שער-אפרים סימן זה בלשון השאלה שם, דאם יש שהות לא מקבצי לה צריך להמתין, כי מקבצי לה באין שהות, וקמספקא לה אפשר דמי לגי'אית-פסי, דמבאר לעיל בסימן קכח סעף מג דאינו גכפיו, ומכל מקום מסיק דיותר קרוב לומר דמתכין לקדש עין שם. ועין בבאר היטב ובשערי-תשובה כאב ביום ה' קדש הנקיע, ולענין דעתי הדין עם בעל שער-אפרים: * וְלֹא קָדָם יוֹם־הַכַּפּוּרִים. ודעת הלבוש בברכה: יש לו לקדם המנהגים ביום פלוט שחלוין ועומדין ופן נכתב אחד יקריע הפג"ה (21), וכן נוטה דעת אבות

שַׁעַר הַצִּיּוּן

(ס) אִילָנָה רַבָּה: (ו) מְגַן־אַבְרָהָם וְשׂוֹא: (ז) אִילָנָה רַבָּה בְּשֵׁם כְּנֻסַת הַגְּדוּלָה. וְכֵן שְׂאֵרֵי אַחֲרוּזִים לֹא הִבְיָאוּ דְבַרֵי רַמ"א בְּנֵה:

הלכות ראש-החדש סיומן תכו

ביאורים ומוספים

[ביה"ל ד"ה ונהנין]

הרי ביה"ל שאין שם קדש (13) וכו', ויקבש לאחר שיוציאו בפרקיה¹⁴.

בוה. מאידך, דעת הגרש"ז איערבך (הליכות שלמה שם) שאין לשיר אז.

[ביה"ל ד"ה אלא]

דלקתחלה מצנה לעשותה ברכ' עם¹⁷ וכו', עד ליל עשירי צריך להמתין ויתר לא¹⁸ וכו', פן כתב בספר אשלי-אברהם¹⁹ וכו', דבשלישה נמי נקרא 'ברכי' עם²⁰.

(17) וכשיש ציבור של עשרה אנשים, האם יש ענין להמתין לציבור גדול יותר, הסתפק בזה האשל אברהם (בוטשאטש, ס"ב), והוסיף ש"מ"מ כל שיש אפילו צד רחוק שבשל כך יפסידו אמירת קידוש לבנה, אין להמתין על יותר מעשרה.

(18) ומבואר שמעלת 'ברוב עם' עדיפה על מעלת 'זריזים מקדימים למצוות'. וכן לענין ברכת החמה כתב לעיל (סי' רכט ס"ק ח) שטוב לברכה 'ברוב עם', ובשעה"צ שם (ס"ק א) כתב, שזו מעותן יברך ברכת החמה מיד כשרואה אותה ואפילו ביחידות, ומבואר מדבריו שאם אין חשש שיהיו ענבים, מוטב להמתין, אפילו שמפסיד בוה את המעלה של 'זריזים מקדימים'.

אמנם לדעת הספר חסידים (סי' תתעח) שהובא בשעה"צ להלן (ס"ק בא), עדיף לקדש מיד כשאפשר, ולא להמתין לעשותו מצוה מן המובחר.

ולדעת השו"ע שיש להמתין למוצאי שבת, מי שבאפשרותו לקדש באמצע השבת בציבור או להמתין ולקדש במוצאי שבת ביחידות, כתב בשעה"צ להלן (ס"ק ב) שלא ימתין למוצאי שבת, שאין זה אלא למצוה מן המובחר.

(19) אכן כך מובא באשל אברהם (בוטשאטש, מהדו"ק ס"ב). אבל במהורה בתרא (שם) משמע שאין להמתין לציבור עד ליל עשירי, אלא עדיף לקדש במוצאי שבת ביחידות מאשר ביום חול בציבור.

(20) ולברך את הברכה בשנים, כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' קמד) שאף שאין בוה שום מעלה של 'ברוב עם', מ"מ יש מעלה במה שיוצאים שנים החוצה, שניכר הדבר יותר שהם יוצאים לקדש את הלבנה ולא כמי שרק נודמן להם לראות את הלבנה בחוץ.

ומה שכתב שאף בשלישה נחשב 'ברוב עם', כתב במשנ"ב לעיל (סי' ריג ס"ק ג) ובביה"ל (סי' קסו סי"א ד"ה אחד) לענין ברכות הנחנין שאחד מברך ומוציא את חבריו בברכה, שגם בשנים נקרא 'ברוב עם'. וכן לענין ברכת המצוות, כתב לעיל (סי' ח ס"ק יג) שטוב יותר שאחד יברך על הטלית ויוציא את חבריו, משום 'ברוב עם', ומשמע שגם בשנים נחשב 'ברוב עם'.

[ביה"ל ד"ה ולא]

ופן זכות אהד יקריע הפך²¹.

(21) וכן הביא במשנ"ב לקמן (סי' תרב ס"ק י) ב' דעות על כך, ובשעה"צ שם (ס"ק ז) הוסיף, שהגרי"א כתב שהעיקר כדעת הסוברים לקדש קודם יום כיפור.

(13) וחולה שנמצא בחדר שאור הלבנה מגיע לשם אך אינו רואה אותה, כתב בשו"ת זרע אמת (ח"ג סי' מג) שאינו יכול לברך על הלבנה. והוסיף, שאף שלדעתו צריך להביט בלבנה ואין מברכים על מנהגו של עולם כדברי המהרש"ל, מ"מ סומא רשאי לברך, כיון שנשלמה תכלית הנאתו על ידי אחרים, שהרי אין באפשרותו ליהנות יותר מזה, מה שאין כן חולה שיכול לראותה אלא שאיזה דבר מונע ממנו מלראות, לא נשלמה באופן זה הנאתו הראויה לו, ומה גם שאפשר להוליכו לחלון ויראה.

ואם לא הסתכל בלבנה קודם הברכה, כתב בשו"ת שבת הלי (ח"ה סי' קכה אות ד) שדאי שיצא ידי חובה, משום שהרגיש בה ונהנה מכך שמאירה הלבנה על הארץ. והוסיף, שאף אם לא הביט בלבנה ולא הרגיש כלל בחידושה ולא נהנה כלל מאורה, ורק יצא עם המון העם לקדשה, מ"מ נראה שיצא, ואפילו לדעת הירוש"ל והחולקים על המהרש"ל, כיון שהלבנה האירה על הארץ ואחרים ראו אותה והרגישו בה וברכו, ועל פי זה בירך גם הוא, לכן על כל פנים בדיעבד יצא. וכן הורה הגרש"ז איערבך (הליכות שלמה ראש חודש פ"א ס"ל) שיצא ידי חובה אפילו שלא ראה את הלבנה.

(14) ולענין מי שכבר בירך ברכה זו ורוצה להוציא ידי חובה את חבריו שגם הוא חייב בה, כתב הגרש"ז איערבך (הליכות שלמה שם ס"ל"ב) שיש לדון בוה, אבל מסתבר שיכול לברך שנית להוציא את חבריו. ונראה שם בהערות שצדדי הספק לא נתבאר בפירוט בדבריו.

[משנ"ב ס"ק ה]

והוא הדין במוצאי יום-טוב¹⁵.

(15) ודין זה, כתב הפמ"ג (א"א ס"ק ב) שנוהג דוקא במוצאי חג השבעות, כיון שמוצאי יום טוב של פסח או של סוכות הוא לאחר סוף זמן קידוש לבנה, ומקור הדברים הוא בשו"ת רמ"ע מפאנו (סי' עח), ושם כתב שהוא הדין גם במוצאי יום כיפור.

[משנ"ב ס"ק ח]

דשריין באבלות¹⁶.

(16) ולדעת הגרי"א (מעשה רב אות קנט) אף קודם תשעה באב יש לקדש את הלבנה, שימצוה הבאה לידך אל תחמיננה. וכדעת הגרי"א נהגו החזו"א והגרי"י קניבסקי (ארחות רבנו ח"א עמ' קעז) והגרש"ז איערבך (הליכות שלמה ראש חודש פ"א ארחות הלכה הע' 108). ודעת האריז"ל, ראה מה שכתבנו להלן בס"ק יא.

והנהגים לקדש את הלבנה קודם תשעה באב כדעת הגרי"א, ורוצים לשיר בסופו 'טובים מאורות' כנהוג, כתב בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ח סי' לח ס"ק ד) שיכולים לשיר, וכן כתב הגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל תשובה שם שבסוף הספר) שהמנהג להקל

הַלְבוּת רֵאשִׁי-חֲדָשׁ סִימָן תְּבוּ

ביאורים ומוספים

[משנב ס"ק יא]

לְקַדֵּשׁ אֶחָד הַתְּעֵנִית פִּינָן שֶׁהִשְׁעָה עֹבְרֶתָּהּ וכו', אֶפְלוּ בְּמוֹצָאֵי תִשְׁעָה בְּאַבְבָּהּ וכו', צָרִיף לְהַזְהֵר שְׁלֹא לְקַדֵּשׁ בְּלֵי מְנַעְלִים²⁸ וכו', יְכוּל לְקַדֵּשׁ בְּחוּף יְמֵי אֲבֻלוֹתָהּ²⁹, וְיִכּוּל לְצַאת לַחוּץ לְקַדֵּשׁ³⁰.

22 ועל טעמו זה של הט"ו העיר הגר"י קמינצקי (אמת ליעקב ס"ב), שלכאורה אין צורך בטעם זה, שהרי כמו שבממצאי יום כיפור מותר לקדש כיון שנחשב כיום טוב, גם בממצאי תענית אסתר צריך להיות מותר לקדש כיון שליל פורים הוא כיום טוב ויום שמחה.

23 ובטעם הדבר, כתב הבאר היטב (סי' תקנא ס"ק כה) בשם האר"י, שבממצאי תשעה באב נולד בן דוד, ומבשרים ללבנה ולישראל שעתידים להתחדש.

24 וגם הנהגים ללכת בנעלי גומי, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל תשובה שלו שבסוף הספר) שעליהם להחליף נעלים, כיון שהנעל נעלי גומי דינו כהולך יחף. מאידך, הגר"י קמינצקי (אמת ליעקב ס"ב) הורה, שאם יש ברגליו נעלים מכובדות מגומי או מבד יכול לקדש את הלבנה.

25 וכשמקדש האבל בתוך ז' ימי אבלותו, דעת הגרש"ז איערבך (ש"כ פס"ה סל"ו הע' קסד) שיאמר רק את הברכה ולא את שאר ההוספות שאומרים, כיון שאינן מסדר התפילה. אמנם, בח"ג (שם) כתב, שיתכן שהן כדברים שמסדר היום, כיון שרגילים לאומרן בכל קידוש לבנה, ואם כן דינן כמו בתשעה באב שכתב השו"ע לקמן (סי' תקנ"ד) ובמשנב"ב שם (ס"ק ז), שדבר שנחשב מסדר היום מותר לאומרו גם בתשעה באב.

ואמירת 'שלום עליכם' רעליג'ים השלום' שנהוג לומר זה לזה, כתב בגשר החיים (ח"א פכ"א אות יג ס"ח) שהאבל לא יאמר זאת, וגם לא יאמר לו. מאידך, דעת הגרש"ז איערבך (שש"כ שם הע' קסג) שיש להסתפק בדבר, כיון שהטעם שאומרים 'שלום עליכם' כתב במשנב"ב (ס"ק טז) שמאחר שאמר קודם לכן 'תפל עליהם אימתה ופחד' לפיכך אומר לחבירו 'שלום עליך', וגם האמירה אינה בגדר של שאילת שלום, שהרי אינו משגיח מי עומד סביבו. וסיים, שמי"מ טוב שלא לומר לאבל שעל ידו 'שלום עליכם', והניח בצ"ע. אמנם בהליכות שלמה (ראש חודש פ"א סל"א ארחות הלכה הע' 127) הוסיף, שהגרש"ז איערבך הורה שאין צריך לחוש לזה, ויכול גם לאבל לומר 'שלום עליכם', ועוד הוסיף (הליכות שלמה תפילה, פי"ח ארחות הלכה הע' 37), שכיון שמפורש במסכת סופרים שיש לומר ג' ענמים 'שלום', נוכח הדבר שאין זו שאילת שלום בלבד.

ואונן שזמן קידוש הלבנה עתיד לעבור לפני סוף האנינות, כתב הדעת תורה (סי' עא ס"א) בשם ספר החיים, שאם יש אנשים אחרים שמתעסקים עם המת, מותר לו לברך על הלבנה.

26 ואף שהותר לו לצאת החוצה ולקדש, כתב הגשר החיים (שם) שלא יאמרנו בציבור, וכן כתב בשו"ת דברי נחמיה (י"ד סי' שלג

סוף שאלה כו). מאידך, הברכי יוסף (י"ד סי' שצג ס"ק א) כתב, שמוותר לו לאומרו אף בציבור.

[משנב ס"ק יב]

מִתְּר לְקַדֵּשׁ גַּם בְּשֶׁבֶת²⁷.

27 וכשמקדש את הלבנה בשבת, כתב הערוך השלחן (סי' ט"ו) שיאמר רק את ברכת הלבנה, ולא את התפילות והפטוקים שנהגים לומר.

[שעה"צ ס"ק יב]

וְהִגִּיל לְבוֹא לְיַד רִקְדִּין וכו', וְזֶה אֶסֶר בְּשֶׁבֶת²⁸.

28 וטעם נוסף שלא לקדש בשבת, כתבו בשדי חמד (אסיפת דינים מערכת ראש השנה סי' ב אות ב) ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ב סי' קכ ס"ק ב) שיש לחוש שיוציא את הסידור לרשות הרבים. וכן כתב המשנב"ב לקמן (סי' תקפ"ג ס"ק ח) לענין אמירת 'תשליך' בראש השנה שחל בשבת.

[משנב ס"ק יג]

וְתוֹלָה וכו' וְאוֹמְרָם²⁹ וכו', וְאֶחָד־רֶפֶף לָא יִסְתַּפֵּל בָּהּ³⁰.

29 וכשאומר את הברכה, כתב לעיל (סי' ק ס"ק ב) שיש לאומרה מתוך סידור, או שיוסר לעצמו תחילה את הברכה, והוסיף, שאותם שנהגים לאומרה בעל פה בלא לסדר לעצמם תחילה את הברכה, שלא כדון עושים. והאשל אברהם (בוטשאטש, מהדו"ת סי' ק) כתב, שלסדר את הברכה תחילה מועיל גם על ידי ההרור.

והכיוון שאליו יש לעמוד בשעת אמירת הברכה, כתב היסוד ושורש העבודה (שער תשיעי פ"א ענין קידוש לבנה) שיש לעמוד לכיוון מזרח, וכן כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פ"מ הע' עב), ובשו"ת לבושי מרדכי (תנינא או"ח סי' קי"ז) כתב, שיש מקור לנהגים כך. ובשו"ת בצל החכמה (ח"ג סי' סד) כתב, שהיינו דוקא במקומות שכיוון התפילה הוא למזרח, אבל במקומות שמתפללים לצד מערב [במקומות שהם ממזרח לארץ ישראל] יש לעמוד בקידוש לבנה לצד מערב.

ומה שכתב השו"ע שמיישר את רגליו כשאומר קידוש לבנה, ביארו היסוד ושורש העבודה (שם) והבן איש חי (שנה ב' פי' ויקרא אות כג) והמקרא סופרים (על מסכת סופרים פי"ב ה"א הע' ה), שצריך לעמוד בו בכתפילת שמונה עשרה.

30 ואם לאחר שהסתכל בה המתין זמן מה כדי לברכה יחד עם הציבור, כתב בשו"ת אור לציון (ח"ג פי"ד תשובה ב) שאם מברך תוך חצי שעה משעה שהסתכל בה, אינו צריך להסתכל בה שנית, ובדיעבד אף אם בירך לאחר חצי שעה מבלי להסתכל בה שנית, יצא ידי חובה. והוסיף, שאם מברך תוך חמש דקות מראיתו, יכול לברך גם אם הפסיק בדיבור שלא מענין הברכה.

הַלְבוּת רֵאש־חֲדָשׁ סִימָן תָּבוּ

רַפְז בְּאֵר הַגּוֹלָה

א פֶּשֶׁ

(י) אָבֵל (ז) [ז] לֹא בְמוֹצָאֵי תַשְׁעָה בָּבָב (יֵא) אוֹ שְׁאֵר תַּעֲנִית (י"ט). וְאִין מְקַדְשִׁין אוֹתָהּ בְּמוֹצָאֵי־שַׁבַּת (ס) [ח] (יב) שְׁחָל בּוּ יוֹם־טוֹב (מֵהַר"ל הַלְכוֹת יו"ט). (ו) (יג) יִתְוַלְּהָ עֵינָיו וּמַלְשָׁר רַגְלָיו *וּמִקְרָב (מַעֲמָד) (טו). וְאוֹמֵר שֶׁלֶשׁ פְּעֻמִּים סִימָן טוֹב תִּהְיֶה לְכָל יִשְׂרָאֵל, [*] בְּרוּךְ יוֹצֵרָךְ וְכו': הַגֵּה (יד) וְרוֹקֵד

בְּאֵר הַטֵּב

תשצ"ג מיום המולד, עמ"א: (ז) (7) לא. ותאריך זיל קתב לקדשה במוצאי ט"ב, וכ"כ הכנה"ג שפן נהגים בירושלים ובקוסטנטינא, וקתב בשבות יצחק ח"ב סימן יא שפן הוא מנהגם אכל טועמים מידי קדם, ע"ש. וקתב המ"א: ולכן גיל דחידר המתענה וקדש עם הצבור משום ברכיכם הדרת מלך, דאפילו ת"ת מקטלים משום זה, ואפילו צבור המתענים אם יראו שיעבר הזמן וקדשו בקיל התענית, עכ"ל, וכ"כ הט"ו דאם לא קדשו הלכנה עד תענית אסתר יש לברך או ולא משיגחין בתענית כיון שהשעה עוברת, אבל בדימי אכלות לא קדשו, אבל אם לא השלים אכלותו ע"י בחדש לא ימתין עד ליל י"א, ויקדש בימי אבול, מ"א. והשבות יצחק ח"ב סימן יא קתב שאכל אין לו לקדש את הלכנה עד אחר ג' לבכי, ע"ש. ובתשובת שער אפרים בחי"ד סימן זה קתב ברוך אבול, עובר הזמן, שאינו יכול לקדש הלכנה, יכול לקדש בימי אבול, אבל קשיש עוד זמן לקדש אינו יכול לקדש בימי אבול, ע"ש: (ה) שחל בו יו"ט. ומכ"ש שלא וקדשו בלילי שבת, והשעם, דיש תחומין למעלה

שואה ע"י פתי"ענים שהוא יכול לברך אפילו אם קמו עיניו מלאות בלא פתי"ענים, שחר למטרש"ל אפילו סומא ברוך. ואף שבדכ"ש קתב שיש לפקק בראותיו, מ"מ אין חילוקין עליו, ואם רוצה לקדש דרך חילוק ויכול לפתח החילוק יש לעשות כן לכתולה כדמשמע מקבדא דנש"ל: [ד] לא. עין בה"ט מ"ש בשם השבות יצחק ח"ב לענין אבול, וע"ש שקתב דאפילו בכלות ג' לבכי יהיה ליל י"ב לחדש ימתין, ולמדו ממה"מ לענין ט"ב, ע"ש: [ה] שחל. עין בה"ט. ועין בשבות יצחק ח"ב סימן לא, אם לא נראית עד ליל שבת יש צדון שהיה לקדש במ"ש, הארוך האזן מה' דוד אוקפנים זיל להמיר לקדש בליל שבת, והנאזן בעל ש"י נראה שאין דעתו כן כיון דאיכא שהיה לקדשה במ"ש שהוא צדון תוך חצי כ"ט י"ב תשצ"ג, ועין בשרית ב"ח סימן פ. ומ"ש בה"ט ואם יום ט"ו וכו', עין בתשובת דברי שמואל סימן רטו שדעתו שער ט"ו ולא עד בכלל, ועין בשבות יצחק ח"ב דאין לסמוך למעשה לקדש ביום ט"ו, רק אם לא היה יכול לקדש מקדם יש לקדשה בקיל ט"ו בלא שם ומלכות, ע"ש: [*] ברוך יוצרך. וקתב במח"ב ששמע מפה קדוש בעל אור המים זיל שנה אומר כן בסיומן יצ"ב, ומתירק שפיניא פרש נסח זה עפי"ה הסוד, ובאגרות

ואין להקביל פני השכינה ביו"ט א בשבת חוץ לחתום. ומ"ע סימן עח קתב הרבה טעמים ע"ז. ובמהר"ל קתב שמהר"ש התיי, וכ"כ הגמ"ג. וב"ח קתב שפעם א' לא נראית הלכנה עד ליל א' של סכות ועשו מעשה בקראקא וקדשוהו מאחר ד"א לקדשה א"כ, עכ"ל. ובתשובת ב"ח בעל כנה"ג מסיק: ואם יום ט"ו נפל בשבת לא יקדשוהו ולאחר שבת יקדשוהו בלא שם ומלכות, ויכול המיר לקדשה בקיל ט"ו, אבל בענין אחר אין להקל מאחר שיש הרבה טעמים ע"פ הסוד. ועין נרדכי ח"א סימן קלג, ועין ח"י בסימן תעד ס"ק ב משי"ש: (1) ותולה. ובשלי"ה נהג"ה י"ג, שלא יספיק בה רק פעם הראשון שקראה עמידתה ואח"כ

משנה ברוך

הדין ואין שריון בשמחה. ועין בבאר הלכה: (י) אָבֵל לֹא בְמוֹצָאֵי וכו'. דאין שריון בשמחה, וירכבו במים שאחריה. ומבאר בדרכי משה, דאם תשעה באב חל ביום חמישי, יש לו להתמין עד מוצאי שבת שהוא י"ב לחדש: (יא) או שְׁאֵר תַּעֲנִית. כגון אם לא קדש בחדש טבת עד התענית, אין לו לקדש אחר התענית. אלא ימתין עד הלילה שלאחריה שהוא י"ב לחדש. ומכל מקום אם ארע זה בחדש אדר שלא קדשו עד תענית אסתר, קתב הט"ו דיש לקדש אחר התענית כיון שהשעה עוברת²². והנהיג כל זה לדעת רמ"א, אכל דעת אחרונים בכל זה (ח) דמקדשין אפילו במוצאי תשעה באב²³, וכל שפן בשאר תענית, אלא דכתבו (ט) דצריך לטעם קדם, ובמוצאי יום הכפורים, מתוך ששמחין שצאו בדימוס, מקדשין אף קדם שישעמו: (י) ומיהו, במוצאי תשעה באב צריך לזהר שלא לקדש בקיל מנעולים²⁴. ולענין אכל אימת מקדש, דעת המגן אברהם, דאם ישלים אכלותו קדם עשירי בחדש ימתין ויקדש בקיל עשירי, אבל אם קלה אכלותו בעשירי בחדש לא ימתין עד ליל אחד עשר, ומוטב שקדש הלכנה בתוך ימי אכלותו; ודעת בעל שער אפרים, דאם יש שהיה לקדש אחר כלות ימי אכלותו, ימתין, אף אם קשימתין יעבר הזמן, יכול לקדש בתוך ימי אכלותו²⁵, (יב) ויכול לצאת לחוץ לקדש²⁶. ועין באור הלכה: (יב) שחל בו יום טוב. ומכל שפן שאין מקדשין אותה בליל שבת, והרבה טעמים נאמרו בזה (יב) על-פי הקבלה, ומכל מקום אם לא קדשו עד שבת יום טוב ויעבר הזמן, בודאי מתר לקדש גם בשבת²⁷. ויום טוב ואפילו ביחודי, וכן הוא (יג) מסקנת הפוסקים: (יג) ותולה וכו' וְאוֹמֵר וכו'²⁸. קתב בשירי כנסת הגדולה, דמשמע לכאורה דעד גמר כל הסדר תולה עיניו בה, וכן נהוג עלמא, אבל שמע משם ספר חרדים שהחמיר בזה מאד מלהסתפל בלכנה, ולא המיר להסתפל בה אלא עד שסיים הקרבה, והמגן אברהם בשם שלי"ה החמיר (יד) עוד יותר, דאפילו בשעת הקרבה אין לו להסתפל בה, אלא וראה אותה פעם אחת שפירצה לברך ואחר כך לא יסתפל בה²⁹: (יד) וְרוֹקֵד וכו'. וכתבו האחרונים (טו) דיוזנה מאד שלא יכרע ברקיו לרקד, דלא יזהא נראה ככורע ללכנה, אלא

בְּאֵר הַלְכָה

מאיר: * ומקבדא מַעֲמָד. בש"ס אימא: תנא דבי רבי ישמעאל. אלמלא לא זכו בני ישראל אלא להקביל פני אביהן שבשמים פעם אחת בחדש דים, אמר אב"י וכו'. והפנהו בזה שאמר 'להקביל', הניו שעל ידי הלכנה ושאר יצא השמים ששומרים שמי את הפקדום, אנו ואין גזלתו של הקדוש ברוך הוא. ואנו מכנין 'פועל אמת' על הקדוש ברוך הוא, שהוא אלהים אמת שפעלתו אמת, והניו שהפעלה עצמה היא גם כן אמת, שהיא קצת לעולם, כענין שצאמר יצמדים לעד לעולם, וכלל הקרבה להשם יתברך לבדו, ולזהו חס ושלום אין לברך ולהתפלל, רק על ידי הלכנה נראה גבורותיו, וזהו 'להקביל פני אביהם די' [פמ"ג]. ושעתי מאחד דבר

דצריך לטעם קדם, ובמוצאי יום הכפורים, מתוך ששמחין שצאו בדימוס, מקדשין אף קדם שישעמו: (י) ומיהו, במוצאי תשעה באב צריך לזהר שלא לקדש בקיל מנעולים²⁴. ולענין אכל אימת מקדש, דעת המגן אברהם, דאם ישלים אכלותו קדם עשירי בחדש ימתין ויקדש בקיל עשירי, אבל אם קלה אכלותו בעשירי בחדש לא ימתין עד ליל אחד עשר, ומוטב שקדש הלכנה בתוך ימי אכלותו; ודעת בעל שער אפרים, דאם יש שהיה לקדש אחר כלות ימי אכלותו, ימתין, אף אם קשימתין יעבר הזמן, יכול לקדש בתוך ימי אכלותו²⁵, (יב) ויכול לצאת לחוץ לקדש²⁶. ועין באור הלכה: (יב) שחל בו יום טוב. ומכל שפן שאין מקדשין אותה בליל שבת, והרבה טעמים נאמרו בזה (יב) על-פי הקבלה, ומכל מקום אם לא קדשו עד שבת יום טוב ויעבר הזמן, בודאי מתר לקדש גם בשבת²⁷. ויום טוב ואפילו ביחודי, וכן הוא (יג) מסקנת הפוסקים: (יג) ותולה וכו' וְאוֹמֵר וכו'²⁸. קתב בשירי כנסת הגדולה, דמשמע לכאורה דעד גמר כל הסדר תולה עיניו בה, וכן נהוג עלמא, אבל שמע משם ספר חרדים שהחמיר בזה מאד מלהסתפל בלכנה, ולא המיר להסתפל בה אלא עד שסיים הקרבה, והמגן אברהם בשם שלי"ה החמיר (יד) עוד יותר, דאפילו בשעת הקרבה אין לו להסתפל בה, אלא וראה אותה פעם אחת שפירצה לברך ואחר כך לא יסתפל בה²⁹: (יד) וְרוֹקֵד וכו'. וכתבו האחרונים (טו) דיוזנה מאד שלא יכרע ברקיו לרקד, דלא יזהא נראה ככורע ללכנה, אלא

שַׁעַר הַצִּיּוֹן

(ח) עין באר היטב ופרי חדש, וכן העתיק חתי"אדס. מיהו, כל זה בקיה התענית בתשעה או בעשרה ימים לחדש, אבל אם היה התענית צבור במים ראשונים לחדש, צריך להמתין, מיהו, אם תידי מתענה אפילו במים ראשונים לחדש ורואה צבור שמקדשין, יש לו לחדש עמיה משום 'כרכיכם הדרת מלך' ואם לא שידע שלמחר גם כן יוכל לקדש בצבור. כל זה מהבאר מדברי מגן אברהם כסעוף קטן ו בסוף דבריו ובש"א: (ט) חיי אדם. ובאלה רבה משמע, שאם יש לו לקדש בצבור יכול לקדש עמיה אף שלא טעם משום 'כרכיכם' וגו': (י) פרי תוש: (יא) שער אפרים מ"ד את הפקדום, אנו ואין גזלתו של הקדוש ברוך הוא. ואנו מכנין 'פועל אמת' על הקדוש ברוך הוא, שהוא אלהים אמת שפעלתו אמת, והניו שהפעלה עצמה היא גם כן אמת, שהיא קצת לעולם, כענין שצאמר יצמדים לעד לעולם, וכלל הקרבה להשם יתברך לבדו, ולזהו חס ושלום אין לברך ולהתפלל, רק על ידי הלכנה נראה גבורותיו, וזהו 'להקביל פני אביהם די' [פמ"ג]. ושעתי מאחד דבר

הלכות ראש-החדש סיומן תכו

ביאורים ומוספים

[משנב ס"ק טז]

אומר לְחִבְרוּ 'שְׁלוֹם עֲלֵיךְ' (31) וכו', וְנִהְיֶה הַפֶּל לְאֶמְרָם (32).

שינוי הזמנים לפי המקומות, אלא זמן אחד שוה לכולם, ולפי זה בארצות הברית אפשר לקדש את הלבנה עד שבע בערב בעצמם, שהוא שבע שעות אחרי שהגיע סוף זמנה בארץ ישראל.

[משנב ס"ק טז]

עַד שֶׁיַּעֲבְרוּ שְׁבַע יָמִים (36) וכו', עַל-כֵּן-פְּנִינִים לְאַחַר שְׁלֹשָׁה יָמִים (37) וכו', לְהַשְׁתּוֹת הַמַּצָּוָה בְּכָל יְמֵינוּ (38) וכו', הֲרֵי זֶה מְשַׁבְּחָה (39).

(36) ובתחילת היום השביעי מהמולד, כתבו הא"ר (ס"ק יד) והפמ"ג (משנב"ו ס"ק ג) שיכול לקדש מיד, ואינו צריך להמתין עד שיעברו שבעה ימים מעת לעת מהמולד. מאידך, השו"ר כנסת הגדולה (הגהות ב"י אות א) כתב שיש להמתין עד שיעברו שבעה ימים מעת לעת, אך אם היום השביעי הוא במוצאי שבת, אינו צריך להמתין לשבעה ימים שלמים. והכפ"ח החיים (ס"ק טא וטב) כתב, שיש אומרים שבכל אופן יש להמתין עד שיעברו שבעה ימים שלמים מעת לעת, והוסף, שגם על פי הקבלה יש להמתין לזמן זה. וראה מה שכתבנו להלן.

(37) ואם בירך על הלבנה לפני שעברו שלשה ימים, הורה הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה ראש חודש פ"א ארחות הלכה הע"ב 108) שבדיעבד יצא ידי חובה. והגר"ש דבליצקי (זה השלחן ח"ב ס"ד) כתב, שלכתחילה יבקש מאחר שיוציא אותו ידי חובה, ואם אין שם אחר, לא יחזור לברך לאחר שלשה ימים, כיון שיש ראשונים שטוברים שאפשר לברך על הלבנה גם לפני שעברו שלשה ימים.

והנהגה להמתין ולקדש רק אחרי שבעה ימים, ועתה חושש שלא יוכל אז לקדש, הורה הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה שם סכ"ז) שיכול לסמוך על הדעה שאפשר לקדש את הלבנה כבר אחרי שלשה ימים.

(38) וכן החזו"א והגר"י קניבסקי (ארחות רבנו ח"א עמ' קעז) והגר"ש אויערבך (הליכות שלמה ראש חודש פ"א ארחות הלכה הע"ב 108) נהגו לקדש את הלבנה מיד לאחר ג' ימים, ולא חיבו למוצאי שבת.

מאידך, בשו"ת חתם סופר (א"ח סי' קב) כתב, שבמקום שאפשר נוהגים לדקדק ולקדש רק אחר שבעה ימים שלמים, וכן בספר נימוקי אורח חיים (מונקטש, ס"ד) כתב, שכך נהגו אבותיו ורבותיו, ובודאי אין לזוז מדבריהם, ובשדי חמד (כללים מערכת המ"ם כלל קד אות ב) כתב, שכך נהגו בזמנו בארץ ישראל.

(39) ובספק אם בירך ברכת הלבנה, כתב השדי חמד (אסיפת דינים מערכת ברכות סי' א אות יח ס"ק ג) שצריך לברך. וביאר, שלא אומרים 'ספק ברכות להקל' אלא בברכה שאינה גוף המצוה, אבל ברכה שהיא עצמה גוף המצוה, כמו קידוש לבנה, לא אומרים לגביה 'ספק ברכות להקל', וצריך לברך, וכן כתב הארחות חיים (ספינקא, ס"ק א).

[ביה"ד"ה ומבורן מעמד]

לְכָךְ אָנוּ אוֹמְרִין עֲלֵינוּ לְשַׁבַּח (33) וכו', בְּשָׂמִים מְפַעֵל וְגו' אֵין עוֹד (34).

(33) ומנהג זה לומר 'עלינו לשבח', יש אומרים בשם החזו"א (דינים והנהגות פט"ז אות ו, והגר"ח קניבסקי בספר מעשה איש ח"ו עמ' קלט) שהיינו דוקא כשאומרים קידוש לבנה בציבור, אבל יחיד שאומר קידוש לבנה אינו צריך לומר 'עלינו לשבח'.

(34) וכוונת דבריו, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל תשובה שלט שבסוף הספר) שמסיים בקטע זה ואינו צריך לומר את הקטע השני יזעל כן נקוה לך'.

[משנב ס"ק טז]

אָף-עַל-פִּי שְׁלֹא נִמְלֹא עֵדִין ט"ו יום שְׁלָמִים (35).

(35) ואם היה ליקוי לבנה לפני זמן זה, כתבו הבי" (ד"ה ומ"ש רבינו) והדרכי משה (אות א) שאין לברך לאחר מכן על הלבנה, ואף שלפי החשבון עדיין לא הגיע אמצע החודש, ומקור הדין בשו"ת מהר"ל (סי' ט).

אמנם בשו"ע לא הביא דין זה, אך הלבוש (ס"ד) פסק כן להלכה, וביאר משום שזמן הליקוי מראה שהוא ממש אמצע החודש מהמולד האמיתי, ומשם מתחילה הלבנה לגרוע ולפחות מאורה. מאידך, בפמ"ג (א"א ס"ק יב) מבואר, שגם אם היה ליקוי לבנה אפשר עדיין לברך עליה, והגר"ח קניבסקי (בספרו שקל הקודש פי"א מהל' קידוש החודש ס"ק ה) כתב לנקוט כדברי הבי"ש, שלאחר ליקוי הלבנה שוב אי אפשר לברך עליה.

וסוף זמנה בחוץ לארץ, כתב הגר"י הענין (יגל יעקב מכתבים מגדולי ישראל עמ' קמו) שכיון שסוף זמנה תלוי בפגימת הלבנה, זמנה שוה בכל העולם, ולדוגמא אם בארץ ישראל סוף זמנה בשעה שבע בערב, בארצות הברית שהזמן מתאחר בשבע שעות [כלפי הזמן שבארץ ישראל], יהיה סוף זמנה כבר בשעה 12 בצהריים, וכן כתב הגר"ח קניבסקי (יגל יעקב שם). מאידך, בספר עלה יונה (לגר"י מרצבך, עמ' לא) כתב, שנהגו גדולי ישראל באירופה שאין לחשב